

Annali d'Italia
Scientific Journal of Italy

ANNALI D'ITALIA
SCIENTIFIC JOURNAL OF ITALY

2024 (57)

© ANNALI D'ITALIA. SCIENTIFIC JOURNAL OF ITALY 2024

CONTENT

ARTS

Hajiyev I.A.
THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL PROGRESS: INDUSTRIAL REFORM 3

CHEMICAL SCIENCES

Koshchii I., Vasilkevich O., Klimko Yu.
SYNTHESIS OF CAGE AMINES BY THE RITTER REACTION 7

CULTURAL SCIENCES

Dorofeeva T., Pugacheva N.
PILGRIMAGE IN THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH 11

ECONOMIC SCIENCES

Zoto O., Mema S.
COMPARING THE EVIDENCE OF INFLATION TARGETING IMPACT IN EMERGING ECONOMIES 14

HISTORICAL SCIENCES

Garib H.N.
GANJA IS ON THE WAY OF THE NOMADS. THE WAY OF LIFE, CULTURE AND LIFESTYLE OF NOMADS USING THE MIGRATION ROUTE 21

Ismailzade I.
KIPCHAKS ON THE THRONE: THE HISTORY OF THE MAMLUK DYNASTY 25

MATHEMATICAL SCIENCES

Sargsyan A.M.
PLANE PROBLEM OF ELASTICITY THEORY FOR A CIRCULAR SECTOR, RADIAL SIDES OF WHICH INTERACT WITH ELASTIC STRINGER AND RIGID STAMPWITHOUT FRICTION. P.IV 32

PEDAGOGICAL SCIENCES

Safarova H.D.
THE IMPORTANCE OF USING INTERACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM 39

PHILOLOGICAL SCIENCES

Monastyrova L.
THE KEY FEATURES OF A CROWD AS A DISCOURSE COMMUNITY IN MODERN LINGUISTICS 41

Zarudniak N.
FOREIGN ENEMIES AND “INSIDERS” IN THE WORKS OF O. DE 45

PHYSICAL SCIENCES

Aygun S.H.
STATIC VOLTAGE CHARACTERISTICS OF HIGH VOLTAGE ELEMENTS 50

FOREIGN ENEMIES AND "INSIDERS" IN THE WORKS OF O. DE

Natalia Zarudniak
Senior lecturer of Ukrainian literature, Ukrainian Studies and Methodology Department
Pavlo Tychya Uman State Pedagogical University
DOI: 10.5281/zenodo.12810332

ЧУЖИНЦІ-ВОРОГИ ТА «СВОЇ» У ТВОРЧОСТІ О. ДЕ

Наталя Зарудняк
Старший викладач кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Abstract

The study discusses the labeling of characters in O. De's works as "insiders" and "outsiders". He classifies as "insiders" those who are concerned about Ukraine's fate or misfortune, who have Ukrainian roots, regardless of where they were born or which army life has placed them in. "Insiders" are humane, sociable, brave, loyal, and help each other even at the risk of their own lives. They are beautiful, hardworking people who take pleasure in creating rather than destroying. They dream of a peaceful life on their own land with their families.

O. De treats all nationalities with respect and tolerance, as every person carries their own culture, which is interesting and unique in its own way. Characters in O. De's works do not perceive representatives of other cultures as enemies. However, those who uphold "Soviet" and Nazi ideology are labeled as alien enemies in the author's works. They evoke not only rejection but also hatred and contempt, and they are justly depicted as embodiments of evil. The first group consists of Russians who impose "Soviet" culture on the world—they flood Ukraine with blood, starve it, destroy its culture (nationalist means criminal), and rewrite history. The second group consists of German Nazis who, like the Rashists, are insane criminal fanatics who despise other nationalities, do not value human life, and have filled the world with suffering.

Анотація

У дослідженні йдеться про маркування у творчості О. Де персонажів на «своїх» і «чужих». До «своїх» він зараховує тих, кому болить доля/недоля України, які мають українське коріння, не залежно від того, де народилися і в яку армію їх закинуло життя. «Свої» – гуманні, товариські, сміливі, вірні, допомагають один одному, навіть ризикуючи власним життям, красиві, трудолюбиві, це люди, які отримують задоволення від того, що створюють, а не знищують і руйнують; мріють про мирне життя на своїй землі зі своїми родинами.

О. Де з повагою, толерантно ставиться до всіх національностей, адже кожна людина є носієм своєї культури, по-своєму цікавої й унікальної, представників інших культур персонажі О. Де не сприймають як ворогів, а от носії «совєтської» ідеології та гітлерівці маркуються у творчості автора саме як чужинці-вороги, викликають не лише неприйняття, а й ненависть, презирство, у творах вони справедливо представлені втіленням зла. Перша група – росіяни, які насаджують світові «совєцьку» культуру, – заливають кров'ю, виморюють голодом Україну, знищують її культуру (націоналізм сприймають як найбільший злочин), переписують історію. Друга група – німецькі нацисти, як і рашисти, божевільні злочинні фанатики, які зневажають інші національності, не цінують людське життя, наповнили світ стражданням.

Keywords: Ukrainians, Russians, German Nazis, World War II, issues, Ostarbeiter.
Ключові слова: українці, росіяни, німецькі нацисти, Друга світова війна, проблематика, остарбайтер.

Вступ. Олександер Де (Олександр Барчук) – український прозаїк, драматург, поет (писав українською й англійською мовами), друкувався і в зарубіжних виданнях, і в Україні, п'єси інсценізувалися Київським театром «Дзвін» (режисер – Костянтин Лінартович). Народився на Уманщині. У роки Другої світової війни, після закінчення середньої школи (село Оксанине Уманського району), був вивезений на примусові роботи до Німеччини, після перемоги над гітлерівськими військами залишився в Європі, значну частину життя мешкав в Англії. Творчість О. Де вже неодноразово була об'єктом наших досліджень: «Образ матері у творі О. Де «За сином» [5], «Образ письменника у романі О. Де «Червона рута»» [6], «Трагедії українців періоду ІІ Світової війни та повоєнного періоду (на матеріалі збірки О. Де «Під чужим небом») [7]. Статтю нарисового характеру про О. Де ««У людській підведусь поставі…»» написав В. Пахаренко [8], довідкові матеріали про письменника вміщує в «Енциклопедії Черкащини» В. Поліщук [9], він також подає інформацію про автора в статті «Творчість письменників зарубіжжя – уродженців Черкащини в контексті українського письменства» [10]. Ю. Руденко [11] опублікувала розробку уроку за творчістю О. Де. Творчість письменників зарубіжжя – уродженців Черкащини досліджувала Л. Скорина [12]. Прикметним є те, що після проголошення Незалежності О. Де приїжджає в Україну і намагається зініцію-

вати побудову Театру Збройних Сил у Києві, переконаний, що без сильної національно свідомої армії втримати незалежність не вдасться. Творчість О. Де належить до тих, яким лише належить повернутися з діаспори в Україну, вона вимагає ґрунтовного дослідження, без якого історико-літературний процес двадцятого століття не можна вважати повним.

Під час Другої світової війни О. Де довелося пройти шлях остарбайтера, і він, і його батько на власному досвіді пізнали потворність нацизму, зазнали погроз, переслідувань і з боку радянської влади (Олександер Де вважає, що його батько (Іван Барчук, теж письменник, автор «Драматичних творів» [1] про українську дійсність) трагічно загинув саме тому, що він (Олександер) відмовився припинити писати викривальні твори про радянську систему. «Івана Барчука знайшли мертвим в радгоспному саду з петлею на шиї поряд із відламаною гілкою, до якої була прив'язана мотузка» [6, с. 220]). Крізь призму художніх текстів О. Де ми хочемо проаналізувати авторське бачення «своїх» і «чужих», у чому й полягає **мета дослідження**. Мета реалізується через низку **завдань:** показати, що українськість є головним критерієм «своїх» для письменника, довести, що російських загарбників автор сприймає не інакше, як ворогів; висвітлити сприйняття письменником нацизму. Таке дослідження здійснюється вперше, у чому й полягає його **новизна й актуальність.**

Виклад основного матеріалу. Образи «своїх» в оповіданні «Випадок у Берліні». Доля/недоля України, українців – центральна проблема творів Олександера Де (Барчука). У збірці «Під чужим небом» [2] не просто «чужими», а ворожими не лише Україні, а й усьому неросійському автор зображує росіян, які зневажають усі, крім своєї, національності, неосвіченими, фанатичними, жорстокими, дикими, обмеженими, такими, що не поважають права чужої власності (злодюгами), ґвалтівниками, загарбниками за своєю суттю, наскрізь просякнутими заздрістю. Ступницька Н. М., Ленська О. О. вважають, що «Екстремальним проявом образу «іншого» є «ворог»» [13, с. 163], яким в оповіданні О. Де виступає росіянин. Не менш потворними зображено німецьких нацистів. Це дві групи чужинців, яких автор ненавидить, до всіх інших ставиться толерантно, але українськість – це те, що єднає людей внутрішньо, викликає перманентну довіру, спонукає підтримувати один одного, допомагати.

У силу трагічних історичних обставин українці розкидані по всьому світу, але в них усе одно залишається той внутрішній стрижень, який допомагає впізнавати один одного, розуміти й почуватися членами однієї родини, що й показує письменник у творі. У своєму оповіданні «Випадок у Берліні» [2, с. 197–211] він демонструє неймовірний приклад взаємодопомоги трьох українців в останні місяці Другої світової війни. Семен із Сашком (солдати німецького війська, товариші) відстали від частини, в якій воювали (територія Польщі), і виявилися «на совєцькій стороні». П'яний Сашко фізично не міг виконати наказ німців відходити: Семен ніс і волік його, поки міг, але врешті змушений був зупинитися й ждати, коли той витверезіє й прокинеться. Для О. Де важлива ця сцена: ідея братерства українців наскрізна в його творчості. Він постійно педалює ідею, що земляки не залишають один одного напризволяще навіть під загрозою смерті. Автор навмисно наголошує на тому, що Семен боявся «совєцьких», але товариша не залишив: «Сашко глянув на шинелю і засміявся. Підвів очі до приятеля і зі сміхом сказав: // – Дійсно, що ти – дурень! – А по хвилині серйозніше: – Зі мною зістався? // Семен кивнув головою» [2, с. 198].

Хлопці – не просто українці. О. Де ускладнює сюжет: Сашко – ленінградець («І я тому не винний, що там мене мама народила» [2, с. 200], говорити українською навчила ненька (вона, очевидно, всупереч обставинам залишилася українкою за внутрішньою сутністю), за три роки уже тричі «губив сіру шинелю» (тобто – «совєцьку»), переставав бути радянським солдатом, зрозуміло, що не поділяє «совєцької» ідеології, не вважає себе частиною «совєтів», але після закінчення війни повертається назад, бо там усі рідні, і його світ уже пов'язаний зі світом росії. Він легкий у спілкуванні, товариський, ризиковий, сміливий, гуманний (людинолюб). Семен із Запоріжжя, у «совєцькій» армії не воював, батьки з сестрою десь у Європі (причини автор залишає поза текстом: втекли від радянської влади? вивезли німці на примусові роботи?), після завершення війни намагатиметься їх відшукати. Семен хотів би повернутися в Україну (додому), але розуміє, що зі своїми незалежними поглядами, нестримним характером він там не виживе, навіть під час святкування перемоги над гітлерівцями в Берліні після чарки (а пити не вміє: навіть «після маленької я дурію. Мабуть не з козаків…» [2, с. 198]) заспівав «Згинуть наші воріженьки, // Як роса на сонці...», за що «совєцький» політрук із нагоди перемоги хотів пристрелити навіть без суду: «Націоналіста паймаліто? Сегодня можна без суда!» [2, с. 210].

Трагізм української нації підкреслюється заключною сценою, в якій Семен із Сашком, незважаючи на взаємну симпатію, дружбу, не можуть бути поряд – розходяться в протилежні боки, «на очах у них блищали сльози» [2, с. 210]: «Семен дивився на його плечі. «Так, зустрінемося!» – дзвеніли слова приятеля у його вухах. Йому хотілося бігти за ним, але він не побіг, повернувся і пішов на захід» [2, с. 211].

Автор демонструє вміння українців залишатися людьми: гуманні, вони не прагнуть знищувати, руйнувати. На ворожій «совєцькій території» хлопці натрапляють на «совєцького» офіцера, але позбавляти життя не поспішають, хоч легко могли б це зробити. Натомість із розумінням і навіть гумором спостерігають за його діями: офіцер шукав дерево для столярських потреб. І коли вже лейтенанту випадає нагода вбити хлопців, він наказує їм виходити, «а то падиравить», і теж не стріляє (лейтенант, як і хлопці, цінує життя, не намагається за першої ж нагоди бездумно його відбирати, навіть з метою самозбереження). Сашко за вимовою впізнав

у чоловікові українця (як виявилося, також із Запоріжжя) і з усмішкою привітався: «Здоров, земляче! ... Семен завважив, як крайки густих брів лейтенанта піднялися і у очах, темно карих із відтінком весняного вечора, блиснули зірочки» [2, с. 200]. Тут порушується ще й проблема української мови, її ролі в житті нації. Не випадково наша діаспора так ревно намагається зберегти материнську мову.

Українці порозумілися: національне виявилося сильнішим за вороже протистояння. Петро («совєцький» офіцер) також не прагнув воювати: «–Там наші рідні, – із цигаркою між двома пальцями показав рукою. – Там, далеко… може ще є… а нам треба йти «вперьод», як наказують» [2, с. 201].

Люди, які були по різні боки барикад, виявилися «своїми» (Петро з гумором сприймає, що Сашко губить шинелі, пропонує поміняти ще раз німецьку на «совєцьку», навчає, що потрібно буде казати, коли прийдуть до «батареї»), а от «чужим» для всіх був політрук і «чужою» була «совєцька» армія, у якій змушені були воювати.

Образи чужинців-росіян у малій прозі. Політруки, ідейні натхненники «совєцького» устрою, викликали особливу відразу своїм фанатизмом, жорстокістю, безбожністю, зневажливим ставленням до всього, що не вписувалося в ідейну догму, вони в О. Де завжди – росіяни. Поранений у живіт політрук Петрової «батареї», який ледь міг говорити, скривився, коли побачив Сашка і Семена: «Кто еті? …Дизертіри?» [2, с. 203]. Свідченням негативного ставлення Петра до політрука є те, що замість відповіді пропонує хлопцям їхати: «– А – я? – ледь підвів голову політрук. // Лейтенант повернувся до нього, глянув впертим поглядом, потім, наче після вагання, підійшов, нагнувся і, витягши із його кобури пістоля, положив політрукові на груди. // Тєбя подберут. А єслі скучно будєт – твой друг, – він показав на пістоль» [2, с. 203].

Петро спокійно залишив політрука помирати. Швидше за все, із пораненням у живіт у того не було шансів вижити, актом милосердя можна сприймати те, що чоловік дає йому зброю, щоб той міг скоротити години болю самогубством, але людину, яку б поважав і любив, так помирати Петро не залишив би. У ту мить, коли пролунав постріл, «Семен завважив короткотривалу усмішку у куточках уст лейтенанта» [2, с. 203] – деталь, яка характеризує його ставлення до політрука. Пізніше чоловік сам зізнається Семенові: «…я не міг його терпіти … того молокососа, що під грузовиком залишили … Я бачив, як він розстріляв хлопчину… сімнадцятилітнього… В Христинівці його підхопили і приручили до нашої частини. Він лише хотів попрощатися з матір'ю, а та… сволоч… застрілив! Мати мабуть ще чекає… Ворожкам оббиває пороги» [2, с. 204]. Цього політрука Петро з усмішкою залишив помирати, а от наступного, в Берліні, сам убив, щоб урятувати Семена, який, випивши, підняв тост за гайдамацьких дітей і заспівав «Ще не вмерла Україна». Любов до України, прагнення звільнити її, на думку росіян, – злочин не сумісний із життям. Петро несе ховати мертвого політрука у розвалену хату (бо якби хтось знайшов, то розстріляли б і його), а хлопцям наказує тікати на своєму джипі в Чехію. Для Петра вибір між життям чергового політрука і життям п'яного Семена навіть не стояв: політрук – «чужий», ворог, Семен – «свій», українець. Петро ризикував життям, коли взяв хлопців «до себе», і ще більше ризикував, коли вбив російського партійного. Автор із симпатією змальовує чоловіка широкоплечим, впевненим, дужим, з руками, які прагнуть не тримати гвинтівку, а будувати: те, як вибирав дерево, свідчить, що розуміється на столярстві, і процес занурення у цю працю приносить задоволення, яке було зрозумілим і Сашку з Семеном, що також воїнами себе не вважали. Усі троє за своєю внутрішньою суттю схильні до творення, а не руйнування і вбивства, але за потреби, рятуючи друзів, власне життя, проявляли себе й як рішучі захисники.

У Петровій «батареї» були не лише українці й росіяни, а й узбеки, але спілкувалися всі російською, адже армія «совєцька»: не схвалювалася національне маркування неросіян, коли один із остарбайтерів запитав із здивуванням Петра, чи він українець, сусід штурхнув його під бік: «Це – всеравно» [2, с. 204]. Російські офіцери цікавляться у військових, чи є між ними «руския», на що сержант пояснює: «Да ето слав'яне! – і, сплюнувши на бік, додав: – Сволоч!» [2, с. 205]. У совєцькій армії усі неросіяни є «чужими». Як і вся безглузда совєцька армія, російський лейтенант поводиться нелогічно й безвідповідально: він знаходить роботу новобранцям – наказує стріляти без набоїв. Сержант такі накази вважає «пустяками», а переймається значно важливішою справою: запиханням до торби витягнутих із кишень «калжиських трофеїв», – грабіжник, мародер. О. Де не втримується, щоб не створити росіянам і відповідну зовнішність, він підкреслює їхні азіатські риси: «як брати, нижче середнього росту, з короткими шиями, із задертими носами, з очима гібриду евразійського» [2, с. 205]. Серед російської еміграції існувала течія політичної та богословської думки (евразійці), прихильники якої вбачали майбутнє росії у зверненні на Схід. Московське царство, на думку евразійців, є спадкоємцем татаро-монгольської орди, а не Київської Русі. Певно, О. Де бачив подібність між нашестям «совєцької» армії на Україну й нашестям монголо-татар в минулому, а відмінність між росіянами й українцями він підкреслював чи не в кожному своєму тексті.

Навіть одяг радянської армії викликає у Сашка і Семена відторгнення і зневагу (чужий): «Семен глянув на товариша: довга підперезана сорочка, галіфе, чоботи в гармошку. // Чи я також так само виглядаю? // Не краще! // До чого дожився…» [2, с. 206].

В одному зі своїх досліджень О. Де писав про потворність російської душі, яка відображається у фольклорі. В оповіданні «Випадок у Берліні» хлопці слухають російську пісню, зміст якої інтелектом осягнути не можна, особливо нелогічно звучать (ріжуть вуха українцям) рядки: «Всегда ты хороша, // Как наша песня русская, // Как русская душа» [2,

с. 207]. Абсурдність пісні підтверджує російський солдат з «розчарованими очима»: він поцупив манометр і обзивав німців дурнями за те, що не так його зробили, безбожно лаявся: «Часи – как часи, но рємішков нєту», «І как іх пріцепіт?.. Всє без ремішков…» [2, с. 207]. Тут автор викриває неосвіченість і невігластво російської армії, які поєднуються із безмежною зарозумілістю. Викриває автор й іншу грань «визволителів», яка замовчувалася: «гарні російські душі» вишикувалися у чергу, щоб гвалтувати у розваленому будинку німецьку жінку, пропускаючи вперед офіцерів: «Афіцер, реб'ята! Єго без очерєди! // А тут – що? – наче лише про себе запитався Семен. // А ти что? Слав'янє? Ето – для русскіх! Пашол вон! – повернувся ближчий до Семена. // Із дверей доносився жіночий стогін. // … // Сашко відвернувся і плюнув. // Пішли, браток, звідсіля. «Ето – для русскіх!» [2, с. 207].

Творчість О. Де підтверджує, що росіяни є «чужими» для українців. Так, у нарисі («За сином») О. Де показує загибель матері-українки, яка не витримала розлуки з сином, який не повернувся з війни. Його змусили воювати за чужі ідеали і померти ні за що: «Глухі різдвяні дзвони калатають і дзвенять у вухах матері, коли біжить до могили. Алюзії з Ісусом Христом, який народився, щоб порятувати людство, і якого люди розп'яли» [5, с. 26]. У нарисі «S.O.S.» О. Де детально змальовує процес замерзання Артема, який намагався благати про допомогу весь світ, не для себе – для України. Його змусили помирати страшною смертю на вирубках дикої Карелії. Замучений голодом, холодом, непосильною працею, він був уже непотрібним (спрацьованим інвентарем), його просто мертвого вкинули в ополонку. Перед смертю Артем марив Україною, дружиною, дітками, тим місцем, де був щасливим, людьми, яких любив і які любили його, наповнювали життя сенсом. «Написаний у Нюгейтстріті, твір демонстрував ймовірні перспективи емігрантів-остарбайтерів у разі депортації в Україну після Другої світової війни» [7, с. 239].

Образи німецьких нацистів у творчості О. Де. Потворність нацизму автору вдається передати особливо разюче в нарисі «Заходить сонце». Твір присвячено показу безвихідного становища остарбайтерів (у творі – українського остарбайтера). Безправ'я, безпомічність, відчуття нікчемності, розуміння того, що власне життя на чужині нічого не варте. На батьківщині Анатолія затаврували як зрадника, прагнуть знищити, йому нізвідки чекати допомоги, ворог для всіх, він почувається абсолютно самотнім, «живе на межі фізичних і психічних можливостей» [7, с. 241]. Чужина сприймається Анатолієм, як щось вороже, яке викликає відторгнення, неприйняття. Навіть сонце в свідомості остарбайтера означується такими епітетами, як холодне, червоне (криваве), воно «кидало останній ж м у т багряних язиків» [2, с. 181], негативними емоціями марковані альпійські гори, долина Лєху викликає огиду. Здавалося б, природа, пейзажі мають нести умиротворення. Шум річки, очевидно ж, нагадує батьківщину, яка здається близькою і далекою водночас, але на пейзаж альпійських, які за інших обставин, можливо, здавалися б і гарними у сяйві призахідного сонця, що відливало міддю, гір накладається потворне німецьке «Льос! Льось, ферфлюкте ауслєндер!» [2, с. 181]. Чужина жорстока, немилосердна, вона в уяві Анатолія протиставляється батьківщині, де він колись відчував себе щасливим. О. Де не шкодує читача, він відверто демонструє причини, які роблять чужину нестерпною, показує, в чому полягає її немилосердність: чоловік, який настільки змучений, кволий і знесилений, що навіть не може висловити зв'язно свою думку, яка, зрештою, для майстра і не має жодного значення, отримує ляпаса, який розбиває обличчя до крові. Фізична розправа, моральне приниження, жахіття безвиході, потворність вчинку майстра відтворюються за допомогою гіперболи, слухових та зорових образів: «Виляск грубої долоні майстра розкотився розлогим простором долини і розсипався міріадами пекучих зірочок у очах Анатолія» [2, с. 181]. Цівка крові, рух якої О. Де описує, сповільнюючи час (кутики уст – борода – теплий струмочок на шиї – скрапування на обшарпаний піджак – фарбування синьо-білого «ОСТу» у червоний колір), набуває символічного значення кривавого терору. Автор намагається зробити текст максимально інформативним, пише на емоційному зриві. Читач не може не співчувати покаліченому, побитому, обдертому, неголеному робітникові, «а символічна заключна деталь – забарвлений у червоний колір «ОСТ» – підкреслює, що подібне безчинство узаконене статусом остарбайтера» [7, с. 241]. Внутрішні світи майстра й остарбайтера протиставляються, контрастують. Якщо Анатолій, який перебуває в становищі беззахисної покаліченої жертви, виснажений і голодний, знесилений, із розбитим обличчям, змучений, прагне лише людського розуміння й співчуття («Я невсилі...» [2, с. 181]; «Я не можу більше, – шепотів із надією, що може хтось із людей дійсно його зрозуміє, відчує змученість і допоможе куском хліба» [2, с. 181], то майстер, який більше нагадує звіра, ніж людину, абсолютно не здатний до емпатії, демонструє садистські риси. Автор навіть підкреслює ту деталь, що німецький наглядач не здатний до співпереживання, риторичним запитанням: «Хто зрозуміє?» [2, с. 181]. «Поява крови розбурхала звіриний інстинкт майстра, і він, мов оскаженілий собака, накинувся усім тілом на кволого Анатолія. Той впав на купу холодного гравію і скорчився під ударами важких альпійських черевиків...» [2, с. 181]. Як символ болю й чужини сприймаються остарбайтером альпійські черевики. Ворожість Анатолія вмотивована, вона зростається зі сприйняттям війни настільки, що не лише одяг, взуття символізують її, а й сонячне проміння сприймається як зброя: «Червоний жмут проміння впік його, як гостре лезо багнета, і він злякано закрив їх (очі – пояснення наше) знову...» [2, с. 181]. Війни часто сприймаються мирними людьми як сатанинські бенкети, бо сповнені болю, абсурду і потворності, вони навіть нагадують божевільню (з реготом, істеричним сміхом), вони брудні (з випльовуваними чужими лайками). Образ майстра також є уособленням

війни, втіленням нелюдського: «червоне у синіх жилках лице майстра, на яке час-від-часу виповзала із куточків зіжматого рота нелюдська усмішка, і тоді жилки робилися ще синішими і більшими і перетворювалися у павука-свастику» [2, с. 182]. Світ чужини настільки потворний, що навіть рідкісний прояв співчуття, симпатії від чужинців Анатолій прийняти не може. Німецька сестра Герта, попри лагідність, доброту, чуйність, милі очі, бажання зробити приємність (принесла голодному бутерброд, теплу каву), лагідне спілкування, розуміння того, що вона гарна дівчина, яка дала відчути хоча б краплину людського добра, не може зайняти уявне місце українки, «молодої веселої дівчини у вишитій багатими кольорами сорочці, з довгими в стрічках кісьми, що русявою хвилею тремтять на грудях. На її голівці, як корона принцеси, всівся із синіх волошків віночок. Стоїть серед ниви золотого збіжжя, як мавка степова, і сміється до нього повними напіввідкритими устами...» [2, с. 182]. Герта не тільки не може замінити українку, а особливо трагічним є те, що Анатолій бачить, як «тінь павука насувалася на її світлі очі, чорне м'яке волосся і теплі губи, і вона здавалася для нього так, як усе і всі: чужа, ворожа, бездушна...» [2, с. 183]; «Анатолій відіпхнув від себе сестру Герту і щиро, по-дитячому, заплакав» [2, с. 185]. Він не може прийняти чужину, а найрідніша батьківщина не хоче прийняти його, звинувачує, що продався за шматок хліба. Устами Іллі Ерінберга звучать погроза відшукати його навіть на дні морському й покарати.

Висновки. Олександер Де, якого нацисти вивезли з України на примусові роботи до Німеччини, змушений був пройти важкий шлях остарбайтера, опинився на маргінесі різних світів, тому люди в його системі оцінювання поділилися на «своїх» і «чужих». «Зазвичай питання «іншості» пов'язується з філософією протиставлення різних культур» [14, с. 297], для О. Де українськість стала головним критерієм «своїх», а нацисти, росіяни стали сприйматися не інакше, як «ворожими чужими». Прагненню українців мирно працювати на своїй землі, бути щасливими разом зі своїми родинами у творах О. Де протиставляються загарбницькі політики, людиноненависницькі теорії носіїв «совєцької» ідеології й нацистів – «чужих», які понівечили долі мільйонів людей. Українськість – це те, що об'єднує краян не залежно від того, в яких арміях вони воюють, у яких країнах народжуються й проживають, які погляди сповідують. У творах О. Де національне значно сильніше за вороже протистояння.

Список джерел

1. Барчук І. Г. Драматичні твори Том 1. Лондон: Чайка, 1976. 589 с.

2. Де, О. Під чужим небом. Лондон: Чайка, 1966. 213 с.

3. Де О. У двох кольорах. Лондон: Чайка, 1973. 164 с.

4. Де О. Червона рута. Повість. Київ: Чайка, 1998. 376 с.

5. Зарудняк Н. І. Образ матері у творі О. Де «За сином». *Наука та освіта: досягнення та стратегії розвитку: XXII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф* : тези доповідей, Запоріжжя, 4 листопада 2019 р. Ч. 2. Дніпро: ГО «НОК», 2019. С. 24–27.

6. Зарудняк Н. І. Образ письменника у романі О. Де «Червона рута». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. № 39 Т. 1. 2021. С. 219–225.

7. Зарудняк Н. І. Трагедії українців періоду ІІ Світової війни та повоєнного періоду (на матеріалі збірки О. Де «Під чужим небом»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика». Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Т. 32 (71) № 4. Частина 2. С. 238–243.

8. Пахаренко В. «У людській підведусь поставі…». *Рідні голоси з далеких далей*. Черкаси: Відлуння, 2000. С. 138–140.

9. Поліщук В. Літературна енциклопедія Черкащини. Том 1: А–К. Черкаси, 2020. С. 306–307.

10. Поліщук В. Творчість письменників зарубіжжя – уродженців Черкащини в контексті українського письменства. *Рідні голоси з далеких далей.* Черкаси: Відлуння, 2000. 148 с.

11. Руденко Юля. Урок рідного краю. Олександер Де. *Літературне краєзнавство Уманщини:* зб. наук. і навч.-методич. матеріалів / уклад. Н. І. Зарудняк. Умань: Візаві, 2020. С. 86–91.

12. Скорина Людмила. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. – 2-ге, доповн. – Черкаси: Брама-Україна. 2005. 384 с.

13. Ступницька Н. М., Ленська О. О. Дихотомія «свій» – «чужий» як ментальний образ в аспекті імагологічного аналізу. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. Випуск 32. Том 2. С.163– 67.

14. Тверітінова Т. І. Проблема «інший» / «інакший» в романі Д. Ріс «Широке Саргасове море» *The XXIV International Scientific and Practical Conference «Modern technologies among us in the environment»*, June 17–19, 2024, Rome, Italy. P. 297–299.